

ЧАС «ДРУГОГА ХЛЕБА»

Выбіраем насенную бульбу

Агарод без бульбы не агарод. І цяпер час купляць яе на насенне. Зрэшты, многія дасведчанія агароднікі гэтую важную куплю да цяперашняга часу ўжо здзейснілі, а самыя прадуманыя — нават пасадзілі раннюю бульбу пад плёнку або спанбонд, каб атрымаць першы ўраджай ужо ў чэрвені.

Ну, а калі вы пакуль разважаеце над сартамі і месцам набыцця пасяўной бульбы, менавіта для вас мы адправіліся ў Навукова-практычны цэнтр НАН Беларусі па бульбаводства і плодаагародніцтве, каб даведацца пра найноўшыя напрацоўкі селекцыянераў, якія можа паспрабаваць дачнік. А таксама аб тым, як выбраць і пасадзіць наш «нацыянальны караняплод», каб увосень ураджай сапраўды ўразаў.

КАЛІ ПРЫЙДЗЕ ЧАС?

Агрэхнічныя тэрміны пасадкі бульбы наступаюць, калі зямля праграваецца мінімум да 8, а лепш да 10 градусаў на ўзроўні закладкі клубняў, іншымі словамі, на глыбіні 6-8 см. Ёсць народная прыкмета: пара саджаць бульбу, калі распускаюцца пупышкі на бярозе. Але сёння, калі клімат змяняецца, а надвор'е здзіўляе нечаканымі капрызамі, на народныя прыметы спадзявацца, мабыць, не варта. Калі ўсё рабіць строга па навуцы, то ў паўднёвых рэгіёнах Беларусі для пасадкі бульбы аптымальнай лічыцца другая дэкада красавіка, у цэнтральных раёнах краіны — канец красавіка — пачатак мая, на поўначы — першая і другая дэкады мая. Такім чынам, цяпер — час пакласці раннюю бульбу на прарошчванне.

— Раннія сарты бульбы павінны на 45-я суткі пасля з'яўлення ўсходаў стабільна назапашваць таварны ўраджай 20—25 тон з гектара, — адзначае **доктар сельскагаспадарчых навук, галоўны навуковы супрацоўнік НПЦ НАН Беларусі па бульбаодстве і плодаагародніцтве Георгій Піскун**. — Узыходзіць бульба ад 15 да 25 дзён у залежнасці ад сорту і пагодных умоў, а капаць яе можна пачынаць на 35—40-ы дзень ад з'яўлення ўсходаў. А каб атрымаць ураджай крыху раней, лепш прыкладна за месяц да пасадкі (гэта значыць, якраз цяпер) пакласці пасадчны матэрыял на прарошчванне.

Робіцца гэта на рассяяным святле (важна, каб не было прамых сонечных прамянёў, інакш клубні стануць друзлымі, а парасткі — выцягнутымі). Тэмпература ў памяшканні, дзе раскладзена на прарошчванне пасяўная бульба, павінна быць каля 15 градусаў. Высокія тэмпературы таксама будуць садзейнічаць выцягванню парасткаў. Да моманту пасадкі парастак павінен быць каля сантыметра даўжынёй, не больш і не менш. Калі парастак большы — гэта ўжо старэнне клубняў. Але калі пачаць прарошчваць бульбу цяпер, прыкладна да 10 мая парастак дасягне памеру 1 см і не перарасце.

Пасадка бульбы прарошчанымі клубнямі паскарае атрыманне ўраджаю на 10—12 дзён. А ў цэлым, чым раней пасадзіш бульбу, тым раней атрымаеш ураджай, гэта відавочна. Так што шматлікія агароднікі пачынаюць «пасяўную», калі тэмпература на патрэбнай глыбіні — закладкі клубняў — дасягае ўсяго 2-3 градусаў. Каб паскорыць працэс, накрываюць пасадкі плёнкай, а лепш — спанбондам, які прапускае вільгаць.

— Пад плёнку раннюю бульбу можна пасадзіць у пачатку красавіка. Напрыклад, мой знаёмы фермер у Капыльскім раёне пасадзіў пад спанбонд бульбу ўжо 27—28 сакавіка: яго ўраджай з'явіцца ў продажы ў тым жа тэрміне, што і егіпецкая бульба, і, зразумела, будзе вельмі запатрабаваны, — кажа суразмоўца. — Спанбонд лічыцца больш надзейным, чым плёнка, ён прапускае вільгаць. Хоць у прыкрыццях да цвіцення бульбе вільгаць не патрэбна: расліна сілкуецца за кошт клубня. А вольна на этапе бутанізацыі, цвіцення і завязвання клубняў расліне неабходна ствараць аптымальныя ўмовы, у прыватнасці, пажаданы паліў.

У ЗАЛЕЖНАСЦІ АД ВАШЫХ МЭТ

Перад набыццём насеннага матэрыялу, зразумела, трэба вызначыцца з сартавы-

мі групамі, якія вы хочаце бачыць у сябе ў агародзе.

— Раней для гаспадарак рэкамендавалася такая структура: 30 % ранніх сартоў (яны падыходзяць для спажывання ў фармаце «з градкі на стол», але ў працэсе працяглага захоўвання губляюць смакавыя і спажывецкія ўласцівасці), 30 % сярэдняспелых (добрыя і для выкарыстання ў свежым выглядзе, і для захоўвання) і каля 40 % сярэдняпозніх (для працяглага захоўвання, на зіму). Мне здаецца, гэта аптымальная суадносіны і для агародніка-аматара, — лічыць Георгій Піскун.

Ранняя бульба, пасаджаная, дапусцім, у пачатку мая, дасць ураджай у пачатку ліпеня. Сярэдняспелыя сарты — яшчэ праз два тыдні, і сярэдняпознюю бульбу капаюць у верасні, яе і закладваюць на захоўванне на зіму.

— З ранніх сартоў, на мой погляд, самы перспектывны з айчынных — «Першацвет». З сярэдняспелых, якія ўнесены ў Дзяржаўны рэестр з 2021 да 2023 года, асабліва б вылучыць сорт «Гарантыя»: чырванаклубневы, з жоўтай мякаццю, а таксама сорт «Водар». І ў 2023 годзе ў Дзяржрэестр уключаны сорт «Баярскі». Такім чынам, прыватніку для свайго агарода можна выбраць ранні — «Першацвет», а на захоўванне — «Баярскі», «Гарантыя» і «Водар»: яны сярэдняспелыя і добрых смакавых якасцяў, якія не губляюць увесь перыяд захоўвання, — заўважае эксперт. — Некаторыя любяць бульбу з больш шчыльнай мякаццю для супоў і салатаў — тады можна, напрыклад, дадаць «Класіку» — салатны сорт «Скарб», ён адрозніваецца нізкім утрыманнем крухмалу. Гэтыя пяць сартоў, на маю думку, задаволяць усе запыты.

СМАК І КОЛЕР

Каляровая бульба — з фіялетавай, чырвонай, інтэнсіўна-ружовай або ярка-сіняй мякаццю — адзін з модных кірункаў селекцыі ў еўрапейскіх краінах. Акрамя незвычайнага знешняга выгляду, такія сарты, скажам так, «інавацыйныя» па складзе: змяняюць звыклы погляд на бульбу, ператвараючы яе ў каштоўны кампанент дыетычнага і здаровага харчавання. Іх асноўная ўласцівасць — высокае ўтрыманне антыаксідантаў, якія, як вядома, перашкаджаюць развіццю акіслальных працэсаў у арганізме, дзякуючы чаму здараўляюць сардэчна-сасудзістую сістэму, з'яўляюцца прафілактыкай утварэння ракавых клетак, падтрымліваюць імунітэт і — прыемны бонус — запавольваюць працэсы старэння. Даказана, што ўжыванне ў ежу каляровай бульбы ўмацоўвае сценкі крывяносных сасудаў і значна паляпшае зрок. Да таго ж каляровыя сарты бульбы адрозніваюцца высокім утрыманнем інсуліну — значыць, пажаданыя ў рацыёне людзей, якія пакутуюць на цукровы дыябет.

Чым больш інтэнсіўная афарбоўка мякаці клубняў, тым больш антыаксідантаў і інсуліну змяшчае бульба. Новы, уключаны ў Дзяржаўны рэестр у 2023 годзе беларускі сорт «Сапфір» з яркай, цёмна-фіялетавай мякаццю, змяшчае антыаксіданты ў такой жа колькасці, што і капуста брокалі, якая, як вядома, з'яўляецца чэмпіёнам сярод агароднін па колькасці гэтых рэчываў.

Яшчэ адзін «фіялетава» сорт — «Лекар» — сёння знаходзіцца на сартавыпрабаванні, расказаў суразмоўнік.

— «Лекар» створаны на хвалі цікавасці да першага айчыннага каляровага сорту «Сапфір». Гэта сярэдняспелы сорт, устойлівы да бульбяной нематоды, — тлумачыць навуковец. — «Сапфір» жа — сорт сярэдняпозні. Заўважу, дарэчы, што фіялетавае «Лекар» прыдатны для вытворчасці чыпсаў — у

гэтым кірунку мы працуем з ГК «Анега». Што датычыцца сорту з чырвонай мякаццю, анансаваць яго пакуль рана: ён знаходзіцца на заключным сартавыпрабаванні.

Пасадчны матэрыял фіялетавай бульбы айчыннага сорту «Сапфір» ужо сёння можна набыць, у прыватнасці, у НПЦ НАН Беларусі па бульбаодстве і плодаагародніцтве. Георгій Іванавіч адзначае, што часам агароднікі яшчэ ставяцца да навінкі з асцярожнасцю, хоць многія, наадварот, прыязджаюць менавіта па каляровы сорт. Прычым не толькі з розных рэгіёнаў Беларусі, але і з суседняй Расіі.

— Літаральна днямі прыязджаў да нас фермер з-пад Санкт-Пецярбурга, менавіта па «Сапфір», — расказаў суразмоўца. — У гэтым годзе ён зробіў стаўку на каляровыя сарты бульбы расійскай селекцыі і вырашыў таксама паспрабаваць беларускі сорт.

ЯК СОРТ СТАНОВІЦЦА ЛЮБІМЫМ?

А ў цэлым сучасныя падыходы да селекцыі бульбы прадугледжваюць мэтавае прызначэнне сартоў. Гэта датычыцца і «сталовых»: тут створаны спецыяльныя сарты менавіта для супоў і салатаў (так званыя салатныя — напрыклад, «Скарб», «Брыз», «Першацвет»), а таксама для пюрэ («Журавінка», «Рагнеда», «Вектар» і г. д.).

Сёння адна з важных задач — стварэнне айчынных сартоў для вытворчасці чыпсаў і бульбы фры.

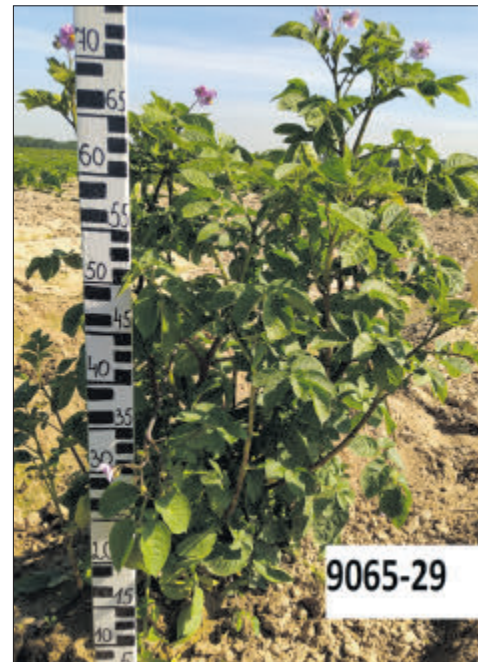
Датычыцца «мэтавы падыход» таксама і сартоў для перапрацоўкі. Асобная група сартоў распрацоўваецца навукоўцамі для сучасных крухмальных вытворчасцяў, асобная — для вытворчасці бульбапрадуктаў (чыпсаў, фры і г. д.). Гэты апошні кірунак цяпер сярод прыярытэтных, адзначыў Георгій Піскун:

— Сёння асабліва востра стаіць праблема стварэння сартоў для вытворчасці чыпсаў і бульбы фры, — падзяліўся вучоны. — Напрыклад, на Талачынскім кансервавым заводзе працуе лінія па вытворчасці бульбы фры. Раней яна перапрацоўвала галандскі сорт «Інаватар» — гэта была ўмова іх кантракта з еўрапейскімі партнёрамі, якія стварылі гэту вытворчасць на Талачынскім прадпрыемстве. Але, па-першае, аказалася, што пры вырошчванні ў беларускім клімаце сорт губляе частку сваіх якасцяў, а па-другое, у сувязі з санкцыямі ўзнікла неабходнасць замяніць яго якасным і смачным айчынным сортам.

Над гэтым цяпер і працуюць беларускія селекцыянеры, падкрэсліў суразмоўца.

— Сарты, прыдатныя для перапрацоўкі на бульбапрадукты, патрабуюць захавання дакладных умоў, — растлумачыў ён. — Для іх характэрна нізкае ўтрыманне рэдуцыравальных цукроў: калі гэтых рэчываў будзе шмат, канчатковы прадукт атрымаецца карычневага, а не далікатна-жоўтага колеру. Важна і ўтрыманне сухога рэчыва ў клубні — на ўзроўні 22—24 %.

Акрамя таго, клубні такой бульбы павінны быць выраўнаванымі (аднолькавымі), вызначанай формы: на чыпсы сярэдняга памеру — 40—60 мм, для бульбы фры патрэбны прадаўгаватыя клубні 9 см даўжынёй.

Сортавыпрабаванні да моманту ўключэння сорту ў Дзяржаўны рэестр патрабуюць часу: поўны цыкл — 12 гадоў.

— Такія сарты ў Беларусі ўжо былі створаны, — кажа навуковец. — Напрыклад, «Журавінка», а таксама новы сорт «Лекар» падыходзяць для вытворчасці чыпсаў, «Зарніца» і «Каларыт» ідэальныя для бульбы фры. Гэтыя два апошнія сарты створаны дастаткова даўно і на той момант аказаліся незапатрабаванымі. Сёння мы адраджаем іх і працуем над новымі сартамі: хочам стварыць ідэальную сыравіну для вытворчасці бульбапрадуктаў.

Плануецца, што новы сорт, распрацаваны спецыяльна для вытворчасці бульбы фры, будзе перададзены ў Дзяржаўную камісію па сортавыпрабаванні ўжо ў 2025 годзе. А да канца гэтага года навукоўцы завершаць работу над стварэннем сорту менавіта для сталовых мэт (у тым ліку для вырошчвання ва ўласным агародзе) — ён будзе сярэдняспелым, з высокім утрыманнем бялку і вітаміну С.

Зрэшты, не варта забываць, што сортавыпрабаванні да моманту ўключэння сорту ў рэестр патрабуюць часу: поўны цыкл — 12 гадоў. Акрамя выпрабаванняў у навукова-практычным цэнтры, прадугледжана «тэсціраванне» на ўсіх вопытных станцыях занадальных навуковых устаноў у кожнай вобласці краіны, а таксама ў Горацкай сельскагаспадарчай акадэміі. Затым найлепшыя ўзоры перадаюцца на дзяржаўнае выпрабаванне. І толькі тыя з іх, якія пераўзышлі кантрольныя сарты, уключаюцца ў Дзяржаўны рэестр.

А якія навінкі пацешаць агароднікаў ужо хуткім часам?

— Трэці год праходзяць выпрабаванні ранніх сартоў бульбы «Умка» і «Красавік», — расказвае Георгій Піскун. — Другі год выпрацоўваецца сярэдняспелыя сарты «Венера» і «Вілія». І сёлета перададзены на сартавыпрабаванні два сярэдняспелыя сарты — «Несцерка» і «Фенікс».

Новыя сарты любой культуры ў сучасным свеце патрабуюцца ўвесь час, адзначае суразмоўца. Асабліва гэта датычыцца вегетатыўна размнажальных культур, такіх як бульба — з цягам часу нават самы лепшы сорт выраджаецца і губляе першапачатковыя прадукцыйныя якасці, нягледзячы на тое, што ў любой краіне свету спецыяльныя навуковыя структуры займаюцца падтрыманнем ужо існуючых сартоў. Акрамя таго, з'яўляюцца новыя хваробы культурных раслін, а прамысловасць, гандаль, лагістыка пастаянна дыктуюць новыя патрабаванні да тых ці іншых уласцівасцяў агароднін, садавіны, караняплодаў.

— Бываюць і «старажылы», яны і становяцца любімымі ў народзе, — адзначае вучоны. — Да такіх адносіцца, напрыклад, беларускі сорт бульбы «Скарб» (ён быў унесены ў Дзяржрэестр у 2005 годзе і сёння па-ранейшаму адзін з самых папулярных у дачнікаў), а таксама «Брыз». Гэтыя сарты я таксама параіў бы прыватнікам наярэдадні «бульбяной пасяўной», але парады тут залішны: «Скарб» і «Брыз» у нашай краіне кожную вясну садзяць на шматлікіх агародах.

Аляксандра АНЦЭЛЭВІЧ.